

Повноваження волинського губернатора внаслідок польського Листопадового повстання 1830 року

Російська імперія за час свого існування напрацьовувала механізми інтеграції набутих територій з поступовим нівелюванням регіональних особливостей. Вагому роль у цьому процесі відводили губернатору – державному посадовцю, повноваження якого адаптувалися відповідно до політики верховної влади. Наукова новизна результатів цієї розвідки полягає в тому, щоб показати як вплинуло Листопадове повстання 1830 року на обов'язки волинського губернатора.

Військові дії повстанців у Володимирському, Овруцькому та Чуднівському повітах Волинської губернії вплинули на становище краю. Указом від 1 грудня 1830 року на території Волинської губернії запроваджувався воєнний стан, що поширив повноваження головнокомандуючого російською армією, фельдмаршала І. І. Дібича-Забалканського над мирним населенням [5, с. 455], а 24 лютого 1832 року засноване Київське генерал-губернаторство у складі Київської, Волинської та Подільської губерній, що стало адміністративно-політичною структурою управлінського механізму Правобережної України.

Відбулися зміни і в повноваженнях начальника Волинської губернії. До загальнообов'язкових, властивих внутрішнім російським губерніям, його зобов'язували вирішувати додаткові, навіть специфічні за своїм змістом. Перш за все губернатор мав оперативно відновити стабільність на цій території, у зв'язку з чим йому надавалось право заміщення поліцейських посад «для спільного і ефективного управління, необхідного у таких умовах». Через губернське правління він призначав земського справника (до повстання ця посада була виборною), засідателів земських судів, городничих і поліцмейстерів, переважно вихідців з внутрішніх російських губерній, з подвійним жалуванням [6, с. 683].

Губернатор створював і додаткові установи – комісії для конфіскації майна активних учасників «листопадових подій». Указом від 17 липня 1831 року верховна влада затвердила правила для губернських слідчих комісій про секвестр та

конфіскацію маєтків повстанців, одна з яких утворювалася на Волині. До її складу увійшли цивільний губернатор, віце-губернатор, губернський предводитель дворянства, голови департаментів головного суду. Її обов'язком був поділ учасників повстання на три категорії: до першої відносились керівники повстання, другої – особи, які брали активну участь у військових діях та третьої – ті, що не були безпосередніми учасниками, але розповсюджували письмові звернення повстанців. Маєтки осіб зарахованих до другої та третьої категорій підлягали терміновій конфіскації. Губернатор укладав особові про них відомості з конкретизацією їхнього матеріального становища. Після ухвалення вироку губернське правління на ці маєтки накладало секвестр, після чого вони переходили у казенне відомство [7, с. 159].

Ці комісії також вирішували справи про мешканців краю, які виїхали за кордон під час повстання. Указом від 4 жовтня 1832 року надавався дворічний термін для повернення в губернію і роз'яснення причин відсутності. Вони розділялися на п'ять категорій: до першої – особи, доля яких так і залишалась нез'ясованою, другої ті, що надіслали прохання про дозвіл повернутися з-за кордону в межі Російської імперії, третьої ті, що повернулися у Волинську губернію, четвертої - особи, що бажали проживати в Царстві Польському та Галичині та п'ятої – учасники повстання. Про останніх ретельно збиралася інформація аби конфіскувати їхні маєтки. Означена комісія припинила своє існування 7 листопада 1834 року [8].

Утворена у жовтні 1832 року Волинська комісія для ліквідації боргів конфіскованих маєтків продовжила роботу попередньої, оскільки розбирала справи про борги раніше конфіскованих маєтків. Її також очолив волинський губернатор, а до складу входили губернський предводитель дворянства, віце-губернатор, голова палати кримінального суду, один з радників губернського правління і тимчасового конфіскаційного відділення казенної палати. Відмітимо те, що кожен з членів цієї комісії мав значні обов'язки, тож засідання по справах кредиторів розпочиналося аж о сьомій годині після обіду.

До обов'язків Волинської ліквідаційної комісії входило публікувати (тричі) в губернських відомостях обох столиць, також в одному з Варшавських та в

Литовському кур'єрах російською, польською та литовською мовами даних про конфіскацію для того, щоб кредитори колишніх власників повідомили про борги останніх для їх відшкодування. Мешканцям Російської імперії, зокрема й Царства Польського виділялося шість місяців з дати виходу першої публікації та дванадцять – вихідцям інших країн для звернення з боргових претензій. Боржники колишнього власника також звертались у комісію для сплати необхідних сум. Діяльність комісії ускладнювалась значною чисельністю євреїв серед кредиторів, які навмисне затягували подання документів, які до того ж часто виявлялись підробленими. Волинський губернатор вказував, що деякі справи склалися з понад двох тисяч сторінок, а боргові зобов'язання тягнулися задовго до початку повстання [9]. Ця комісія проіснувала до 1 січня 1845 року, тоді як у Гродненській та Віленській губерніях такі були ліквідовані ще 1839 року [1].

Значна частина справ, що стосувалися боргових зобов'язань учасників Листопадового повстання 1830 року велася у особливому, таємному відділенні канцелярії цивільного губернатора, а з 1836 року були передані до волинського губернського правління [10]. Наведемо декілька яскравих прикладів. Родині Вершинських, звинувачених у повстанні, належав маєток у Старокостянтинівському повіті Волинської губернії, до якого було приписано 78 осіб чоловічої статі; вартість його оцінювалась у 7 880 руб. 22 коп. сріблом. Висуваючи майнові претензії, волинський губернатор зауважив, що цього прибутку достатньо для видачі компенсації трьом кредиторам, документи яких не викликали жодного сумніву, а загальна їх сума становила 772 руб. 95 коп. Решта ж виручених коштів залишалась у казенній палаті. Інші претензії начальник губернії відхилив через недостатність доказів [2]. Розбираючи майнові претензії на маєток родини Грохольських, губернатор з п'яти таких задовольнив лише одну [3]. Подібна ситуація склалася з учасником повстання Форменциушом Знолковським, за маєтком якого у Овруцькому повіті рахувалось сім осіб, а загальна вартість майна оцінювалась у 600 руб. сріблом. Натомість губернатору надійшло 16 прохань про повернення боргів, які голова Ліквідаційної комісії повністю відхилив [4]. Резолюції начальника Волинської губернії вказують на активне його втручання у хід цих справ і підтверджують думку про те, що верховна влада активізувала конфіскацію маєтків.

Участь губернатора не носила формальний характер, а навпаки входила у його безпосереднє повноваження.

Таким чином, Листопадове повстання 1830 року стало каталізатором суттєвих змін в управлінні Волинською губернією. Першочерговим завданням губернатора було терміново налагодити стабільність і порядок у ввіреному краю. Верховна влада створила дієвий механізм конфіскації маєтків повстанців, найактивнішу роль у якому відіграв губернатор. Він очолив комісії, які проводили слідство для визначення учасників повстання, визначав ступінь їх провини для подальшого секвестру та конфіскації майна, займався ліквідацією боргів раніше конфіскованих маєтків.

Список використаної літератури

1. Державний архів Житомирської області (далі - ДАЖО). – Ф.22. – Оп.2. - Спр.1. - Арк. 46.
2. ДАЖО. – Ф.70. – Оп.1. - Спр.55. – Арк. 58; 64.
3. ДАЖО. – Ф.70. – Оп.1. - Спр.52. – Арк. 13.
4. ДАЖО. – Ф.70. – Оп.1. - Спр.56. – Арк. 13-13 зв.
5. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). – Собр. 2., СПб., 1831, Т. V. – Отд.2: 1830. - №4155.
6. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1832, Т. VI. – Отд.1: 1831. - №4711.
7. ПСЗ – Собр. 2., СПб., 1832, Т. VI. – Отд.2: 1831. - №4894.
8. Центральний державний історичний архів України у м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 442. – Оп.784. – Спр.234. - Арк. 2-7; 26;
9. ЦДІАК України. - Ф.442. – Оп.1. – Спр.2738. - Арк. 7;